

MATIČNOST ZA BOLNIČKE KNJIŽNICE

MAIN FUNCTION FOR HOSPITAL LIBRARIES

Gordana Ramljak

biblioteka@trauma.hr

Biblioteka Klinike za traumatologiju Zagreb

Sažetak

Bolničke knjižnice su specijalne medicinske knjižnice u sastavu zdravstvenih ustanova (bolnica ili kliničkih ustanova) ili biomedicinskih instituta i zavoda. U skupinu medicinskih knjižnica ubrajaju se i visokoškolske knjižnice u sastavu biomedicinskih fakulteta. Danas u Hrvatskoj djeluje 28 specijalnih medicinskih knjižnica te 8 visokoškolskih biomedicinskih knjižnica. Autorica se osvrće na fond i vrste korisnika ovih knjižnica, te navodi razloge i primjere iz prakse, koji pokazuju zbog čega je za ovu vrstu knjižnica potrebna dobro organizirana matična služba. Između ostalog, to su pitanje otpisa i revizije građe, organizacija depozitarne knjižnice za stariju tiskanu građu, prikupljanje podataka za skupni katalog na razini Hrvatske, informatizacija i zajednički knjižnični program, stalno stručno usavršavanje knjižničara, status knjižničara u zdravstvenoj ustanovi, donošenje standarda za specijalne knjižnice, itd. Potrebe ovih knjižnica u smislu matične djelatnosti slične su potrebama visokoškolskih knjižnica – na prvoj razini matičnu djelatnost treba obavljati Nacionalna i sveučilišna knjižnica (NSK), a na drugoj razini matična se služba treba organizirati pri sveučilišnim knjižnicama (za područje Zagrebačkog sveučilišta pri NSK) – dakle, u skladu s čl. 18 Pravilnika o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH te čl. 31 Zakona o knjižnicama.

Ključne riječi: matičnost, specijalne knjižnice, bolničke knjižnice, medicinske knjižnice

Summary

Hospital libraries are special medical libraries located in health institutions (hospitals and university hospitals) or biomedical institutes. The group of medical libraries also comprises academic biomedical libraries affiliated with higher-education institutions in the field of biomedicine. At present, there are 28 special medical libraries and 8 academic biomedical libraries in Croatia. The author refers to collections and users of hospital libraries, and gives examples from daily practice that clearly show the need for a well-organized research and development center at both the local and national level. Among other reasons, such a research and development center is necessary due to the following: stocktaking and "writing off" of library items, organization of depositary library for older print collections, collection of data for union catalog(s) at the national level, networking and integrated information library system, continuous postgraduate education of librarians, position of librarians in health institutions, updating of standards for special libraries, etc. The requirements of hospital libraries with regard to research and development center are similar to those expressed by academic libraries in the

field of biomedicine. The National and University Library in Zagreb should take care of research and development at the first (national) level, whereas at the second (regional) level this task should be fulfilled by university libraries (for the region of the Zagreb University, the National and University Library should fulfill this task at both levels). In other words, research and development center for special libraries should be organized in accordance to the Article 18 of the Regulations on Research and Development of Libraries in Croatia and the Article 31 of the Act on Libraries.

Keywords: research and development center, special libraries, hospital libraries, medical libraries

Uvod

Bolničke knjižnice su specijalne medicinske knjižnice najčešće poluotvorenog tipa, u kojima često radi samo jedan knjižničar. Dio ovih specijalnih knjižnica u sastavu je bolnica i u potpunosti ga financira zdravstvo, a dio se nalazi u sastavu kliničkih bolnica, klinika, bolnica s klinikama, kliničkim zavodima ili znanstveno istraživačkim jedinicama pa ga stoga dodatno sufinancira znanost i visoko obrazovanje kao dio akademske i istraživačke zajednice. U njima često radi samo jedan knjižničar (tzv. solo knjižničar), koji za svoj rad odgovara ustanovi u čijem se sastavu nalazi.

Vrste medicinskih knjižnica

Osim specijalnih medicinskih knjižnica tj. bolničkih knjižnica, u skupinu medicinskih knjižnica ubrajaju se i visokoškolske knjižnice u sastavu biomedicinskih fakulteta te specijalne knjižnice u sastavu biomedicinskih instituta ili zavoda. U ovom trenutku u Hrvatskoj djeluju 33 medicinske knjižnice, odnosno 36 biomedicinskih knjižnica.

1. Visokoškolske biomedicinske knjižnice u sastavu biomedicinskih fakulteta u Zagrebu, Rijeci, Splitu, Osijeku – ukupno 8 knjižnica

To su slijedeće: Središnja medicinska knjižnica (SMK) Medicinskog fakulteta (MF) u Zagrebu, Centralna medicinska knjižnica MF Rijeka, Knjižnica MF Split, Knjižnica MF Osijek, Knjižnica Stomatološkog fakulteta u Zagrebu, Knjižnica Veterinarskog fakulteta u Zagrebu, Knjižnica Farmaceutsko biokemijskog fakulteta u Zagrebu, Knjižnica Škole narodnog zdravlja (ŠNZ) "Andrija Stampar" u Zagrebu.

2. Specijalne medicinske knjižnice – ukupno 28 knjižnica

Nalaze se:

- a) u klinikama, kliničkim bolnicama ili kliničkim bolničkim centrima, tj. zdravstvenim ustanovama ili dijelovima zdravstvenih ustanova u kojima se izvođa klinička nastava. Naslove klinika i kliničkih zavoda dodjeljuje, na prijedlog fakulteta, ministar zdravstva Republike Hrvatske, prema uvjetima i postupku utvrđenim posebnim propisima:

- Medicinske knjižnice na području Sveučilišta u Zagrebu (11 knjižnica) jesu: Knjižnica Kliničke bolnice Zagreb (pridružena SMK knjižnici Zagreb), Knjižnica Klinike za ženske bolesti i porode Kliničkoga bolničkog centra (KBC) Zagreb (pridružena SMK Zagreb, a za sada bez zaposlenog knjižničara), Knjižnica Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice", Kliničke bolnice Dubrava, Kliničke bolnice Merkur, Klinike za infektivne bolesti "Dr. Fran Mihaljević", Klinike za dječje bolesti, Kliničke psihijatrijske bolnice Vrapče, Klinike za plućne bolesti Jordanovac, Klinike za traumatologiju te Klinike za tumore.
- Medicinske knjižnice na području ostalih sveučilišta (3 knjižnice): Knjižnica Kliničke bolnice Rijeka, Kliničke bolnice Split, te Kliničke bolnice Osijek (združena s Knjižnicom MF Osijek).
- b) u bolničkim ustanovama tj. zdravstvenim ustanovama – ukupno 12 knjižnica

To su sljedeće: Opća bolnica "Sv. Duh" s pripadajućim klinikama Medicinskog fakulteta u Zagrebu, Psihijatrijska bolnica "Sv. Ivan" u Zagrebu, Opća bolnica Dubrovnik (nema zaposlenog knjižničara), Opća bolnica "Dr. J. Benčević" u Slavonskom Brodu – nastavna baza MF Osijek, Opća bolnica Zadar, Opća bolnica Šibenik, Opća bolnica Varaždin, Opća bolnica Pula, Opća bolnica Karlovac (knjižničar je otišao u mirovinu), Opća bolnica Vinkovci (nema zaposlenog knjižničara), Opća bolnica Požega, Opća bolnica "Dr. I. Pedišić" u Sisku.

- c) u institutima ili zavodima – ukupno 2 knjižnice

Institut za medicinska istraživanja u Zagrebu (nema zaposlenog knjižničara), Institut Vuk Vrhovac u Zagrebu.

Fondovi i korisnici

Fondovi specijalnih medicinskih knjižnica, odnosno bolničkih knjižnica pokrivaju područje medicine općenito, pojedinih grana kliničke medicine te znanosti vezanih za kliničku medicinu, kao primjerice psihologija, kineziologija, logopedija, defektologija, sociologija i sl. Često su usko specijalizirani i uglavnom obuhvaćaju stranu biomedicinsku literaturu (monografije i periodiku) koja je u najvećem broju zastupljena samo jednim primjerkom (unikatni primjerci u Hrvatskoj).

Za obradu građe većina knjižnica koristi klasifikaciju američke nacionalne medicinske knjižnice – National Library of Medicine kao i njezin sustav predmetnica MeSH.

Korisnici specijalnih medicinskih / bolničkih knjižnica jesu:

- specijalisti medicine i srodnih struka (iz ustanove i izvan ustanove),
- studenti dodiplomskih studija (npr., za područje Sveučilišta u Zagrebu to su studenti Medicinskog i Stomatološkog fakulteta, Zdravstvenog veleučilišta, Kineziološkog, Edukacijsko rehabilitacijskog, Filozofskog fakulteta – odjel psihologije, Prirodoslovno matematičkog fakulteta),
- studenti poslijediplomskih studija medicine i srodnih struka,

- medicinske sestre i više medicinske sestre,
- specijalizanti medicine i srodnih struka,
- učenici srednjih medicinskih škola, ali i drugih srednjih škola (maturalne radnje),
- bolesnici u medicinskim ustanovama koje imaju knjižnicu za bolesnike (Knjižnica za bolesnike u Kliničkoj bolnici Dubrava, pojedini odjeli Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice" s knjigama za bolesnike, Klinika za dječje bolesti na odjelima gdje je organizirana nastava za djecu školske dobi).

U svijetu je zabilježen trend osnivanja knjižnica za bolesnike u sklopu bolničkih knjižnica, kako bi bolesnici mogli dobiti odgovarajuće informacije o bolestima, načinu liječenja, potpornoj terapiji ili pak pronaći štivo za razonodu tijekom boravka u bolnici. U Hrvatskoj je broj knjižnica za bolesnike jako malen zato jer se takve knjižnice ne mogu osnivati u svim vrstama bolnica ili bolničkih odjela zbog mogućnosti prijenosa infekcije, vrste bolesti, itd. Osim toga, broj djela popularne medicinske literature za bolesnike na hrvatskom jeziku nije velik, nema dovoljno knjižničara niti za potrebe zdravstveno medicinskog osoblja, a tu je i pitanje odabira stručne literature primjerene za bolesnike. Nabava beletristike u sadašnjoj financijskoj situaciji u zdravstvu je otežana, no tu se otvara mogućnost uže suradnje s narodnim knjižnicama.

Bolničke knjižnice su važne, ne samo za stručno usavršavanje zaposlenika i vanjskih korisnika, već i za znanstveno nastavni rad i znanstveno istraživački rad matične ustanove. Osim toga, one su jedna od karika u lancu cjeloživotnog obrazovanja.

Zašto je potrebna matičnost za bolničke knjižnice?

Potrebe ovih knjižnica u smislu matične djelatnosti slične su potrebama visokoškolskih knjižnica – na prvoj razini matičnu djelatnost obavlja Nacionalna i sveučilišna knjižnica (NSK), a na drugoj razini je matična služba organizirana pri sveučilišnim knjižnicama (za područje Zagrebačkog sveučilišta pri NSK), a u skladu s čl. 18 Pravilnika o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH te čl. 31 Zakona o knjižnicama.¹ Sljedeći primjeri pokazuju zbog čega je za specijalne medicinske, odnosno bolničke knjižnice potrebna matična služba pri NSK.

1. Pitanje otpisa i revizije građe

Kome poslati dopis s popisom građe koja se otpisuje kako bi se udovoljilo svim zahtjevima u provođenju postupka otpisa?

Kroz višegodišnju se praksu pokazalo da knjižničari u bolničkim knjižnicama imaju problema u zaprimanju dopisa u NSK (dopis "luta") kao i u dobivanju službenog odgovora o zainteresiranosti, odnosno nezainteresiranosti za preuzimanje ponuđene

¹ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998) i 104(2000).; Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH. // Narodne novine 43(2001).

građe. Od biomedicinskih knjižnica, kao i drugih knjižnica za koje se može pretpostaviti da bi mogle biti zainteresirane za građu koja se otpisuje, odgovor u pravilu stiže unutar 1-2 tjedna. Da bi dobili službeni odgovor od NSK, knjižničari u medicinskim knjižnicama često se služe osobnim poznanstvima da dođu do nadležne osobe, a ponekad su primorani pisati izravno ravnatelju NSK, i tek onda nakon dužeg vremena možda dobiju službeni odgovor.

Zahvaljujući dobroj međusobnoj komunikaciji i suradnji, knjižničari u specijalnim medicinskim/bolničkim knjižnicama uspješno rukuju građom previđenom za otpis, tako da je vjerojatnost da vrijedna građa završi u otpadu vrlo mala. Za stariju građu je najčešće zainteresiran Zavod za povijest medicine ili veća biomedicinska knjižnica sa specijalnim zbirkama medicinske građe.

2. Depozitarna knjižnica za stariju tiskanu građu

Biomedicinska građa zastarijeva relativno brzo, prostor za građu je često vrlo skučen, a zaštita građe je problematična. Uz pomoć matične službe, ovaj bi se problem mogao dići na "višu razinu" te rješavati sustavno i planski.

3. Podaci za skupni katalog na razini RH

Do ere informatizacije specijalne, ali i visokoškolske medicinske knjižnice dostavljale su duplikate kataložnih kartica u NSK, no ta praksa prestaje početkom 90-tih godina. Kroz projekt Sustav znanstvenih informacija, Podsustav Biomedicina (SZI Biomedicina)² pokrenuta je izrada kataloga periodike u biomedicinskim knjižnicama RH u tiskanom,³ a kasnije u elektroničkom obliku,⁴ ali gašenjem projekta 2003. to prestaje. U tom su projektu sudjelovale sve specijalne medicinske knjižnice.

Samo tri specijalne medicinske knjižnice (Knjižnica Opće bolnice "Sv. Duh", Kliničke bolnice "Sestre milosrdnice" i Knjižnica Kliničke bolnice Osijek) surađivale su u izradi elektroničkog kataloga knjiga kroz projekt SZI Biomedicina, koji se ugasio 2003. Zadnji podaci su ažurirani zaključno s 2003. godinom.⁵

4. Informatizacija / Knjižnični program

U početnoj fazi informatizacije, zbog nefunkcioniranja matične službe pri NSK, nisu sustavno odabirana softverska rješenja za pojedine skupine knjižnica (po vrsti ili pak

² Adresar biomedicina. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/277>

³ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH. // Narodne novine 43(2001).

⁴ Sustav znanstvenih informacija RH, Biomedicina. Katalog biomedicinske periodike u knjižnicama RH : 1991. – 2001. Dostupno na: <http://smk.mef.hr/katalog.htm> (mrežna verzija tiskanog kataloga); SZI, Biomedicina. Online-katalog časopisa. Dostupno na: <http://smk.mef.hr/php/biomed/casopisi.php> (ažurirani podaci zaključno s 2003.).

⁵ SZI, Biomedicina. Online-katalog časopisa. Dostupno na: <http://smk.mef.hr/php/biomed/casopisi.php> (ažurirani podaci zaključno s 2003.).

geografskom području), bilo iz objektivnih ili subjektivnih razloga. Stoga biomedicinske knjižnice koriste različita informatička rješenja za obradu građe (ISIS, Medved, Metel, Crolist itd.). Besplatni program ISIS je podijeljen samo nekim knjižnicama, ali se ne zna po kojem ključu. Dio specijalnih medicinskih knjižnica niti danas nema informatički program za obradu građe, već izrađuje katalogne listiće.

Projekt NISKA, zajednički projekt tadašnjih Ministarstva kulture, Ministarstva prosvjete i športa i Ministarstva znanosti i tehnologije pokrenut je 1996. godine na poticaj Hrvatskoga državnog sabora. Svrha projekta bila je osmisliti i izgraditi sustav, koji će omogućiti da bogatstvo fondova svih hrvatskih knjižnica bude na djelotvoran i kvalitetan način u elektroničkom, multimedijalnom obliku dostupno javnosti u Republici Hrvatskoj i svijetu. No, taj se projekt u međuvremenu ugasio.

U zdravstvenim ustanovama često nije bilo informatičke podrške pa su postava i održavanje knjižničnih programa velik problem. Suradnjom više medicinskih knjižnica uz potporu matične službe pri sveučilišnoj knjižnici moglo bi se lakše doći do informatičke podrške.

Za razliku od biomedicinskih visokoškolskih i medicinskih institutskih knjižnica, bolničke knjižnice nisu uključene u knjižnični sustav Voyager, iako se velik broj ovih knjižnica nalazi u zdravstvenim ustanovama ili dijelovima zdravstvenih ustanova u kojima se izvodi klinička nastava te ga dodatno sufinancira znanost i visoko obrazovanje kao dio akademske i istraživačke zajednice. Naime, fondovi bolničkih knjižnica često su usko specijalizirani i u najvećem broju unikatni u Hrvatskoj, osobito za područje kliničke medicine, pa su stoga jako važni za korisnike. Većina fonda obuhvaća strane biomedicinske knjige te tiskani oblik časopisa, zastupljenih u elektroničkim bazama koje nabavlja MZOŠ za cijelu akademsku i istraživačku zajednicu, ali i tiskani časopisi koji nisu zastupljeni u tim bazama, a bolničke knjižnice ih nabavljaju vlastitim sredstvima. O značenju skupnog kataloga koji bi obuhvatio i ovaj fond ne treba posebno govoriti.

5. Stalno stručno usavršavanje

Bolnički solo knjižničari su zakinuti jer nije jednostavno zatvoriti knjižnicu i otići na usavršavanje. Naime, ravnatelji zdravstvene ustanove to često ne dopuštaju, ili pak ne žele financirati sudjelovanje knjižničara na seminarima. Knjižničari imaju pravo i obvezu usavršavanja, no to je u praksi otežano ili pak nemoguće. Knjižnice su potrebne prilikom odobravanja ili produžavanja statusa klinike, otvaranja referentnog centra Ministarstva zdravstva, te kao potpora znanstveno nastavnoj i istraživačkoj djelatnosti matične ustanove (zahtjevi ustanove MZOŠ-u za sufinanciranje, znanstveno napredovanje pojedinaca, znanstveni projekti itd.). Matična služba mogla bi upozoriti ravnatelja zdravstvene ustanove ili pak nadležne osobe u Ministarstvu zdravstva (kao glavnog financijera), Ministarstvu kulture (koje vodi upisnik knjižnica) i Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa (kao sufinancijera) na neispunjavanje tih prava i obveza knjižničara. Ako ništa drugo, barem bi se u tim ustanovama prepoznalo knjižničare kao osobe koje sudjeluju u stručnom usavršavanju, cjeloživotnom obrazovanju, znanstveno nastavnoj i

znanstveno istraživačkoj djelatnosti zdravstvene ustanove ili instituta. Na taj bi način i Ministarstvo zdravstva bilo upozoreno da u zdravstvenim ustanovama postoje knjižnice i knjižničari. Kada se u bolničkoj knjižnici zaposli novi knjižničar, njegovo je snalaženje u temeljnim zadaćama otežano bez pomoći matične službe, dok je pitanje razvoja nemoguće rješavati bez potpore matične službe. Za temeljne zadaće još se dobrom voljom kolega i kolegica iz srodnih knjižnica postižu dobri rezultati, ali za razvoj nema sustavne podrške, osobito ako se radi o maloj knjižnici.

6. Status knjižničara u zdravstvenoj ustanovi / Prestanak rada knjižnice

Zbog odlaska knjižničara u mirovinu (Opća bolnica Karlovac, Institut za medicinska istraživanja u Zagrebu, Klinika za ženske bolesti i porode KBC-a Zagreb) specijalna medicinska knjižnica često prestaje s radom, u knjižnici ne radi knjižničar ili dolazi do prenamjene prostora knjižnice (arhiv ili nešto drugo). Matična služba mogla bi upozoriti na važnost knjižnice u zdravstvenoj ustanovi, a na tragu potrebe za cjeloživotnim obrazovanjem i naporima za ostvarivanje "društva znanja". Značenje dobro organizirane medicinske knjižnice za sustav akreditacije i kategorizacije zdravstvenih ustanova također nije zanemarivo. Kvaliteta usluga zdravstvene ustanove zavisi od stalnoga stručnog i znanstvenog istraživanja zdravstvenog osoblja, a u tom je procesu bolnička knjižnica nezaobilazni čimbenik. Iako Zakon o knjižnicama⁶ propisuje da knjižnica u sastavu ima voditelja, u praksi se to rijetko provodi, osobito ako u bolničkoj knjižnici radi samo jedan knjižničar.

7. Donošenje standarda za specijalne knjižnice

Standard za specijalne knjižnice iz 1992. je zastario,⁷ a što se tiče bolničkih knjižnica nije ga prihvatilo, odnosno priznalo Ministarstvo zdravstva. Matična služba bi mogla potaknuti pitanje primjene standarda putem izvješća, dopisa i sl. koji bi se upućivali mjerodavnim službama različitih ministarstava. Ministarstvo zdravstva još uvijek nije prepoznalo bolničke knjižnice kao važnu kariku u stručnom i znanstvenom obrazovanju i usavršavanju zdravstvenih djelatnika te naposljetku i u realizaciji kvalitetne zdravstvene usluge.

I na kraju treba naglasiti da bolničke knjižnice imaju posebno značenje za društvo u cjelini jer svi smo mi tijekom cijelog života potencijalni (bolnički) pacijenti. I stoga nam nije svejedno hoće li liječnici po završetku studija ili specijalizacije nastaviti sa stručnim i znanstvenim usavršavanjem ili ne, i hoće li koristiti usluge specijalnih medicinskih, tj. bolničkih knjižnica.

⁶ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998) i 104(2000).

⁷ Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3/4(1992), 258-261.

Zaključak

Potrebe ovih knjižnica u smislu matične djelatnosti slične su potrebama visokoškolskih knjižnica – na prvoj razini matičnu djelatnost treba obavljati NSK, a na drugoj razini matična se služba treba organizirati pri sveučilišnim knjižnicama (za područje Zagrebačkog sveučilišta pri NSK) – dakle, u skladu s čl.18 Pravilnika o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH te čl. 31 Zakona o knjižnicama.⁸

LITERATURA

Adresar biomedicina. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/277>

Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3/4(1992), 258-261.

Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH. // Narodne novine 43(2001).

Sustav znanstvenih informacija RH, Biomedicina. Katalog biomedicinske periodike u knjižnicama RH : 1991. – 1995. Zagreb: Središnja medicinska knjižnica Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. (tiskani katalog)

Sustav znanstvenih informacija RH, Biomedicina. Katalog biomedicinske periodike u knjižnicama RH : 1991. – 2001. Dostupno na: <http://smk.mef.hr/katalog.htm> (mrežna verzija tiskanog kataloga).

Sustav znanstvenih informacija RH. Dostupno na: <http://www.szi.hr/projektszi.htm>

SZI, Biomedicina. Online-katalog časopisa. Dostupno na: <http://smk.mef.hr/php/biomed/casopisi.php> (ažurirani podaci zaključno s 2003.).

Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998) i 104(2000).

---

⁸ Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u RH. // Narodne novine 43(2001); Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998) i 104(2000).